

על הקרב של חייל העורף המאמין

הרב ליאור אנגלמן

ראשי פרקים

א. זירת הקרב

ב. מורשת קרב

1. יוסף

2. אסתר

3. רבי עקיבא ורשב"י

4. אברהם אבינו

5. להוסיף אומץ

ג. הניצחון בקרב

ד. לא לקרב הזה התפללתי

א. זירת הקרב

חייל העורף – גם הוא קרבי. יוצא הוא לשדה הקרב מדי יום ביומו. שדה קרב שאינו כרוך באש, בזיעה ובדם. אפוד משופצר אינו יעיל בו וכוונת טלסקופית אינה בת שימוש. לעתים, הקרב אינו נשמע, שקט שורר. למראית עין – אין ולא תהיה מלחמה. לא ברעש, כי אם בקול דממה דקה.

חייל העורף אינו כחייל הקרבי. בשובו מן הקרב – אין פרחים, אין חיבוקים של תמיכה, אין מבט גאה של הורים, אין כומתה מפוארת ואותות מלחמה. לא שמעו על הקרב הזה. יושב הוא עם החברים ההם, הלוחמים, מקשיב לסיפורים, להפרזות לעתים, ויודע – אוזן לא תוטה לשמע הקרב הפרטי שלו.

רק מי שניחן בלב מרגיש, בעיניים חודרות ובאוזן עדינה ידע נכונה – יש כאן קרב אמת!

זהו קרב עקוב מדם בין שתי הדרכות חז"ל: "לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות"¹, ולעומתה – "ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת"².

1. כתובות יז ע"א.

2. רמ"א בשו"ע או"ח סי' א א.

אחד הדחפים החזקים המושכים את האדם אל הטוב, הוא ההשתלבות בחברה טובה ובריאה, שהנהגות ישרות וטובות מוערכות בה. אפילו לא ימצא אדם בנפשו כוחות המניעים אותו לטובה – יונע מכוחה הבריא של החברה, ומתוך שלא לשמה יבוא לשמה.

מִשְׁחָר ילדותו מתפתח האדם ביחס ישר לתגובות החברה. קולות הצהלה של הוריו למראה שמץ חיוך על פניו – הביאו בעקבותיהם חיוכים רבים, חיבוק לאחר הצעד הראשון הוביל לשני ולשלישי, ו"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם"³, כשמחייכים לאדם – הכול בתוכו מתרונן.

מה יעשה אדם שאין חיוכים בדרכו? שחי הוא ללא חיזוקים? אדרבה, פעמים סופג הוא בוז ולעג לדרכו המשונה. החייל המאמין מוצא עצמו, ודווקא בעורף, בסיטואציות של אדם יחיד מול חברה החושבת אחרת, נוהגת אחרת, שכללי המוסר בה רחוקים בתכלית מכל מה שגדל עליו ושונים מכל מה שמאמין בו. הלבוש בסביבתו שונה, האווירה מתירנית במיוחד, ואם ימשיך לדבוק באמונתו כמעט שאי אפשר שתהא דעתו מעורבת עם הבריות.

הקרב אינו סובב בדרך כלל סביב הדברים הגדולים – 'האם להאמין או לא?' או 'האם להוריד את הכיפה?', אלא מתרחש בזירתו של עמלק – 'מזנב בך את הנחשלים אחרך'⁴. כל כך מפתה לעגל פינה אחת, אולי שתיים, ועוד יותר לעגל, ועוד... ולהשיל מצוות קשיחות שמפריעות להשתלב בהרמוניה הכללית. בתחילה סרות מן הדרך "שוליים", גדרים לגדרים, ואינן סרות משום חולשה, כמובן, כי אם בשל אידיאל אמת – 'איך אקדש את ד' בהיותי כה נבדל ושונה? איך יכירו אדם מאמין מיהו, אם לא שאסיר מעט "קרניים" מפריעות, הידורי מצווה חדים, שמחדדים גם את הפערים?'

אחר כך מפנות מקומן הלכות שיש בהן כדי לפגוע ולהעליב, סוף סוף עיקרה של תורה אינו איסור נגיעה באשה, כי אם ואהבת לרעך... ואחר כך...

בחברה שהתמסרה ברובה למחיאיות הכפיים, למחלת ה'ר׳יטינג', מוצא עצמו החייל העורפי המאמין, שאם כוונתו לילך נחוש בדרכו – יישאר לבד, לא מוערך, לא נחשב. בבית המדרש שלמד בו לא דיברו על הקרב שלו – שם האויבים היו תמיד **מוגדרים וחיצוניים** – מחבלים, רשעים. בקרב שלו – האויבים אהובים הם. לא מעבר לגבול הם, כי אם עם עצמו, בחדרי חדרים. הקרב שלו **פנימי** – בינו לבין קונו, הקרב על חוט השדרה האמוני שלו, איך יישאר לעמוד ישר, זקוף ובטוח?

ג. מורשת קרב

על מנת לצאת לקרב יש ללמוד מורשת קרב, ובסוג הקרבות הזה יש לנו דמויות מופת בשפע שסללו לנו דרך בנתיב הקשיים.

3. משלי כז יט.

4. על פי דברים כה יח.

1. יוסף

יוסף⁵ הצליח רחוק מבית אבא, בתוך תרבות נכרייה, במקום בו היענות לפיתויים מזכה בחיי אושר מענגים, וסירוב להם מורה את הדרך הסלולה אל הבור.

צעידה בעקבותיו של יוסף מחייבת קניין של מערכת נפשית פנימית ויכולת להכיל עמידה בלחצים אל מול עולם ערפי מנוגד וסוער, בלא התרשמות מעיניים חיצוניות הניבטות מכל עבר, ומציפות ציפיות זרות. זכה יוסף במידתו⁶ להיות מוצל מעין הרע, ליצור עולם פנימי יציב ומוצק.

לא פחות מכשרונו האמוני של יוסף, ניתן ללמוד על תפקודו של יוסף – יוסף אינו מזלזל במשימה אחת ממשימות חייו: באותה רצינות בה נהג כשליט האימפריה המצרית, נהג גם בבית האסורים וכעבד בבית פוטיפר. בהכרתו של יוסף יש ענווה גדולה כלפי בורא עולם: אם גלגלה אותו יד ההשגחה למקום מסובך, מאיים, שקשה לפענח את ערכו – יָדַע יוסף להתמסר בישרות ובנאמנות למשימתו.

2. אסתר

אסתר מוצאת את עצמה בלב לבה של המלכות הפרסית, כאשת המלך אחשורוש השולט בכל העולם. מפתה תרבותית וביטחונית "להמלט בית המלך מכל היהודים"⁷, אך היא לא עושה כן. המדרש⁸ מיישב בין פסוקים הנראים לכאורה מבלבלים ותמוהים, ומאיר בפתרון הפסוקים על דברים נסתרים במערכת היחסים בין אסתר לאחשורוש:

ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים, ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות, וישם כתר מלכות בראשה, וימליכה תחת ושת. ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו, את משתה אסתר, והנחה למדינות עשה, ויתן משאת כיד המלך. ובהקבץ בתולות שנית, ומדרכי יושב בשער המלך. אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה, כאשר ציוה עליה מרדכי, ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה באמנה אתו⁹.

מייד לאחר המלכת אסתר נראה כי נחה דעתו של אחשורוש מן החיפוש אחר מחליפתה של ושת, אם כן מדוע מקבץ הוא בתולות שנית? ומה לו למרדכי בשער המלך דווקא כאשר מקבצים שוב בתולות? ומדוע ראתה המגילה בהקשר זה לומר שאין אסתר מגדת עמה ומולדתה?

5. עיין בראשית ט-מא.

6. בראשית מט כב רש"י ד"ה על"י שור: "...בשעה שבא עשו לקראת יעקב, בכולן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות, וברחל כתיב (שם לג ז), נגש יוסף ורחל וישתחו. אמר יוסף רשע הזה עינו רמה, שמה יתן עינו באמי, יצא לפניו ושרבב קומתו לכסותה, והוא שברכו אביו 'בן פורת': הגדלת עצמך, יוסף, עלי עין של עשו, לפיכך זכית לגדולה".

7. אסתר ד יג.

8. מגילה יג ע"א.

9. אסתר ב יח-כ.

וזו לשון המדרש:

'ויעש המלך משתה גדול' – עבד משתיא ולא גליא ליה (פירוש: עשה משתה ולא גילתה לו), דלי כרגא ולא גליא ליה (הוריד מסים ולא גילתה לו), שדר פרשדיני ולא גליא ליה (שלח מתנות לשרים ולא גילתה לו). 'ובהקבץ בתולות שנית'... אזל שקל עצה ממרדכי (הלך ונטל עצה ממרדכי), אמר – אין אשה מתקנאת אלא בִּירַךְ חברתה, ואפילו הכי לא גליא ליה (ואף על פי כן לא גלתה לו), דכתיב – 'אין אסתר מגדת מולדתה'.

בתחילה הסתפק אחשׁוֹרוֹש באסתר, אולם דבר מה חצץ בין לבו ללבה – סודה של אסתר. החל מאותו רגע הפעיל אחשׁוֹרוֹש, המלך שכבר גירש/הרג מלכה שלא סרה למשמעתו, מערכת לחצים אדירה על אסתר: עשה משתה לכבוד אסתר וציפה שתיענה לו, אך לריק. הוריד מסים והודיע: 'לכבודה של אסתר אני עושה', אך לשווא. מתנות שלח לכבודה – והיא בשלה...¹⁰

ואכן, לא לחינם הוזכר מרדכי היושב בשער המלך בעת הקבץ בתולות שנית – הוא בעל העצה לְקַבֵּץ, אך דבר לא שינה את עמדתה האיתנה של אסתר. הגמרא¹¹ מציינת, כי הפְּשָׁרוֹן הפנימי של אסתר הנו תכונת האופי שכל שושלתה של רחל זכתה לה – רחל, בנימין, שאול ואסתר¹².

3. רבי עקיבא ורשב"י

רבי עקיבא מלמד עֶקְרוֹן יסוד, שראוי לכל הרוצה לייצר עמידה איתנה, שאינה תלויה בקבלת החברה, לאמץ אל לבו. את השיעור זוכה לקבל רבי שמעון בר יוחאי, תלמידו המובהק:

אמר רבי בא: בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו, כגון רבן יוחנן בן זכאי מינה את רבי ליעזר ואת רבי יהושע, ורבי יהושע את רבי עקיבה, ורבי עקיבא את רבי מאיר ואת רבי שמעון. אמר: "ישב רבי מאיר תחילה". נתכרכמו פני רבי שמעון. אמר לו רבי עקיבה: "דיין שאני ובוראך מכירין כוחך"¹³...

רבי עקיבא מלמד את תלמידו המובהק, ואנו שומעים מן הצד זוכים ללקט פירושים משולחן גבוה: ישנן התמודדויות בחיים שאיש לא יודע עליהן, ואיש גם לא ידע. לפעמים אפילו לא יהא לצד האדם רבי עקיבא הפרטי שלו, ורק בוראו יכיר כוחו. אלה הם רגעים שרק מידת האמת יכולה ללוות את האדם ולהתוות לפניו דרך ישרה בסבך התמודדויותיו. על האדם להביט אל על, לרומם מבטו ולדעת אל נכון, כי רק ד' יודע את ערכו האמתי ולא זה המזויף, החיצוני והשקרי; הוא יתברך לבדו, ולא אחר זולתו.

10. על פי רש"י בגמ' שם.

11. שם ע"ב.

12. ע"ע שם ובמדרש אסתר רבה על אתר.

13. ירושלמי סנהדרין א ב.

4. אברהם אבינו

הרשימה עוד ארוכה, אך אב לכולם הוא אברהם. הגמרא¹⁴ דנה בתפילות שתוקנו על ידי האבות: אברהם תיקן שחרית, יצחק – מנחה, ויעקב – ערבית. לכל תפילה כינוי אחר המבטא את עניינה – "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם"¹⁵ – ואין עמידה אלא תפילה. תפילת מנחה נקראת שיחה – "ויצא יצחק לשוח"¹⁶, ותפילת ערבית נקראת פגיעה – "ויפגע במקום"¹⁷.

מבאר הרב קוק זצ"ל¹⁸: אברהם אבינו, ודווקא הוא¹⁹, זכה לתקן תפילת שחרית. תפילה זו ראויה מכל לזכות בכינוי עמידה. כניסה למאורעות היום כשתפילה בתחילתם, מאפשרת לאדם עצירה, רגע לפני מערבולת החיים, והגדרת יעדים: מהי שליחותי? מהי אמונתי? מהי נקודת מבטי על החיים, העולם ועם ישראל? תפילת שחרית היא כעין כּוּל מצפון, שמכוחו תהיינה מכוונות כל פעולות היום.

לחיים יש קצב ותביעות משלהם. פעמים מוצא אדם את עצמו במצבים מורכבים, יצריים, שגורמים לו להתפשר על ערכים שאין מן הראוי לוותר עליהם. בלא תפילה הקודמת לצד המעשי של החיים, גְבַהּ האידיאל ייגזר מקשיי החיים, והאדם יעצב מערכת ערכית שאינה תובעת ממנו התמודדות יתרה. תפילת שחרית היא יצירת חוט שדרה יציב ואיתן, שיגדיר לחיים את משימתם וייעודם, ולא יכפיף את האידיאל לצורכי החיים.

לא ייפלא אם כן, מדוע דווקא אברהם אבינו הוא שזכה ללמדנו תפילת שחרית: כל עניינו של אברהם אבינו הוא עמידה ערכית בטוחה, יציבה ולא משתנה. אברהם העברי – ככינויו כן הוא: כל העולם מן העבר האחד ואברהם אבינו מן העבר השני²⁰. אברהם נאמן לאמונתו מול עולם שלם שלועג לו ומסתער עליו להפיצו ולהדיחו. אמונתו אינה נחלשת מפני הקושי של עמידה מבודדת אל מול כל העולם האלילי.

לאורך תקופות ארוכות בחייו, לא זכה אברהם אבינו לסייעתא דשמיא בדרכו. אדרבה, הוא נוסה בעשרה ניסיונות. כביכול, כל המציאות הגשמית (רעב, עקרות) והחברתית (כבשן האש, לקיחת שרה לפרעה ולאבימלך) מחייבת אותו לחולל שינויים קלים או מהותיים בתפיסתו, אך אברהם אבינו מייצב עמידה עיקשת באמונתו, עמידה בעלת חוט שדרה איתן, שאינו נכנע לכל רוח. אברהם אבינו עומד בעשרת הניסיונות, ותפילתו – תפילת עמידה היא.

14. ברכות כו ע"ב.

15. בראשית יט כז.

16. שם כד סג.

17. שם כח יא.

18. עין איה ברכות ח"א פ"ד ס' ב.

19. ראה להלן.

20. על פי בראשית רבה מב ח.

5. להוסיף אומץ

אין בכוונתנו להשוות, חס ושלום, את יחידות צה"ל העורפיות לרשעת מצרים, למלכות פרס או לאנשי אור כשדים וכנען. דמויות המופת מְעַבְרָנו ייצבו עמידתן מול מצבים מסובכים במיוחד, וצבאנו ודאי קדוש וטהור הוא, אלא שלא אחת ימצא עצמו החייל המאמין נתבע לשאוב לעצמו כוחות עמידה אדירים, וראוי שתעלינה לפניו דמויות דיוקנם של אבותינו באותם הרגעים.

זאת ועוד, נדמה כי אחת ממחלות הדור הקשות ביותר, היא ההתמכרות הלאומית לקול מחיאות הכפיים. באין יציבות אמונית פנימית נסחף העם עם מנהיגיו לקול תשואות הקהל אל מחוזות בלתי ישראליים בעליל. דווקא בעת כזאת, תרופה לכאבנו הציבורי בוא תבוא מכל אותם חיילים גיבורים, שיציבותם המוסרית והאמונית לא תוטל בספק ולא תהא תלויה בדבר חיצוני זה או אחר.

ג. הניצחון בקרב

גם אם יידמה לפעמים לחייל כי הוא שונה, אחר, שלא לומר משונה שהחברה צָזָה למשוגותיו – זאת עליו לזכור: אנו חיים בעולם מאוד דינמי ומשתנה. דעות של אנשים ומנהיגים מתחלפות חדשים לבקרים, אופנות מפנות מקומן זו לזו במהירות הבזק, טעמים משתנים בקצבו של שלט הטלוויזיה. האדם המודרני מוצא עצמו בעולם שכאילו יש בו הכל, אך הכל כל כך זמני ורגעי עד שבעצם אין בו כלום.

האדם המודרני, וככזה גם החבר למשרד או לתפקיד, משתוקק בתוככי נפשו לאי של יציבות בעולם הסוער הזה, למשהו קבוע, איתן, לא נזיל וגמיש כשאר הבלי העולם.

היציבות הברוכה הזאת יכולה להיות – אתה! בכל לחץ חברתי שמוקרן אליך – 'בוא תהיה כמוני, בוא והתענג בבילוייני', טמונה גם ציפייה גדולה – 'אל תיענה, הִיָּה עקשן, הִיָּה חזק. אני משתוקק לראות בעמדתך סלע יציב'.

סיפר לי חבר שחזר בתשובה בשנות השלושים לחייו, שאחת הדמויות שהובילה אותו לכך היתה חייל ביחידתו. בכל עת שכולם עסקו במשחקי השש-בש והקלפים, בקריאת עיתונים ובצפייה בטלוויזיה, היה הוא יושב ולומד. חברי מעולם לא דיבר עמו בענייני רוח, מילה לא הוחלפה בסוגיות אמוניות, אך הנוכחות הקבועה והעיקשת דיברה יותר מאלפי מילים ודרשות.

ד. לא לקרב הזה התפללתי

וכי תאמר בלבבך: 'אבל לא לקרב הזה התפללתי, חפצתי בקרב אִמְתִּי עם נשק ואפוד...'

אשרי העם שגידל בנים המתוסכלים מכך שאינם יכולים להיות חיילים קרביים, ומכל מקום התסכול גדול הוא: 'דמיינתי שאשקיע כל מרצי ביחידה כזו וכזו, ולבסוף מפני סיבות כאלו ואחרות מצאתי עצמי במשרד ממוזג, בתפקיד שלא חפצתי בו כל עיקר...'

התופעה של מי שיש לו מנה ורוצה מאתיים מוכרת יותר מן הצד החומרי של החיים, אך לעתים מצויה היא בצדדים הערכיים שלהם. זכות היא לסבול מתופעת חסרון השמחה בחלקך בצדדים ערכיים דווקא, אך אסור להיכנע לתחושה המרירה. כמה התבוננויות יכולות בהחלט להועיל בגיבוש יחס נכון יותר באשר לשירות הצבאי:

א. כשאדם עסוק במבט מתמיד על החיסרון – 'אילו היה לי פרופיל קרבי', 'אילו הייתי לוחם' וכו', משכיחות ממנו מחשבותיו את הערך האמתי של הדבר שהוא עסוק בו היום, ונמצא קירח מכאן ומכאן. בדומה לאותו אדם שיש לו מנה ורוצה מאתיים, הצרה אינה טמונה רק בכך שהמנה השני אינו מצוי ברשותו כעת, אלא בעיקר בכך, שאין ביכולתו לשמוח וליהנות מאותה המאה שכבר זכה בה. הדמיונות של 'אילו הייתי לוחם' מבטלים כליל את ערכו האמתי, וגוזרים יחס צונן ומבטל לתפקיד. תחת זאת, יש להביט בעין פקוחה ושמחה על מנת-חלקו שזכה בה.

ב. "בכל דרכיך דעהו"²¹ – הרב קוק זצ"ל מאיר באור חדש את המושג 'בכל דרכיך דעהו'. לפי רוב המפרשים כוונת הדבר – לזכור בכל מעשיך כי אתה לפני מלך גדול, לירא מלפניו וכו'. אולם הרב מבאר את עומק הדבר כך:

צריך לבקש את הקב"ה בתוך הדרכים שהוא מתנהג בהם... כשאדם פועל איזה דבר של שלמות, בין במחשבה בין במעשה, צריך לשמוח בחלקו ולא ירדוף אחר דבר אחר, כי כל העולם מתקפל אז דווקא בפרט זה²².

יש לפתח כְּשֶׁרוֹן התמקדות מוחלטת במשימה. הפניית הראש לצדדים והעסקתו במחשבות של הבל, אינן לתועלת. אדרבה, ידע החייל, כי שליחותו בעולם בשנים אלה, משימתו עלי אדמות ויכולת המפגש הישיר בינו לבין בוראו טמונה במשימה שנפלה בגורלו.

ג. יש לראות את הצבא כמכלול. ודאי שגם בהרמוניה שלמה יש איברים חיוניים יותר ופחות, ו"אשרי מי שאומנותו בסם ואוי לו מי שאומנותו בורסקי"²³, אך "אי אפשר לעולם בלא בָּסָם ובלא בורסקי"²⁴. וידע ה"בורסקי" ידיעה נאמנה, שבלא הוא אין לְבָסָם מה לנעול ולחגור, ואין בשמים בעולם. הצבא צריך את כל בעלי התפקידים, שהריהו מערכת הרמונית שלמה, ואי אפשר לצבא להתקיים בלא אחד מהם אפילו שעה אחת.

ד. כל חיינו הם מסלול ארוך ומפותל בדרך לרכישת מידת הענווה. התכניות אינן בידינו – מקום לידתנו, זהות הורינו, אופי כשרונותינו, רמת בריאותנו וחוזק שכלנו, וממילא, גם מה בדיוק תהיה שליחותנו בצבא הישראלי. "הכל ממנו ולא ממנו"²⁵. אשרי מי שיש בו ענווה, אינו מכתוב לבורא עולם כיצד היה ראוי לבראו, ומקבל עליו באהבה את המשימה שנקרתה בדרכו. אחד הלוחם ואחד העורפי – ובלבד שיכוון לבו לשמים.

21. משלי ג ו.

22. מוסר אביך עמ' כה.

23. קידושין פב ע"ב.

24. שם.

25. על פי כוזרי מאמר ב ג, תרגום אבן-תיבון.